

מבט על, גיליון 365, 21 באוגוסט 2012

שינויים במאזן הכוחות במצרים:

האחים המוסלמים והנשיא מורסי מול המועצה הצבאית העליונה
ניתוח השיח ברשתות החברתיות במצרים

אורית פרלוב ושלמה ברום

רקע

שבוע לאחר פעולת הטרור בצפון האי סיני שבה נהרגו 16 חיילים מצריים, המאבק הפנימי במצרים בין האחים המוסלמים והמועצה הצבאית העליונה הגיע לשיא חדש וכנראה לנקודת הכרעה. כבר יומיים לאחר הפיגוע הודיע הנשיא הנבחר על פיטוריו של מוואפי, ראש המודיעין הכללי ומחליפו של עומר סולימאן, וכן על פיטוריהם של מושל מחוז צפון סיני וראש המשטרה הצבאית. הזירה הפנימית טרם הספיקה להתקרר, ובחלוף 5 ימים נוספים הודיע הנשיא הנבחר, מחמד מורסי על "יציאתם לפנסיה" של שר ההגנה, טנטאווי, הרמטכ"ל, ענאן, ומפקדי חיל האוויר, חיל הים וכוחות היבשה. נראה, כי צמרת הפיקוד של מערכת הביטחון המצרית, שפעלה במסגרת המועצה הצבאית העליונה (SCAF) ושלטה בפועל במצרים מאז הדחת מובארכ, ספגה מהלומה קשה במאבק עם השלטון האזרחי. התפתחות זו זכתה בקרב רבים ברשתות החברתיות לכינויים "Check Mate" ו-"Knockout" לטובת האחים המוסלמים. באותה הזדמנות החזיר לעצמו הנשיא מורסי את הסמכויות הביצועיות והחוקתיות שהמועצה הצבאית העליונה לקחה ממנו.

מטרת המאמר, היא לנתח את ההתייחסויות ברשתות החברתיות המצריות להתפתחויות המסעירות הללו והתובנות העולות מהן.

החילופים בהנהגה הצבאית

הפיכה בתוך שורות הצבא. מתוך השיח ברשתות החברתיות מצטיירת הערכה מאוד ברורה: מהלך בסדר גודל שכזה הצריך תיאום ושיתוף פעולה פנימי בין תנועת האחים המוסלמים והנשיא מחמד מורסי ובכירי הצבא והמועצה הצבאית העליונה. גנרל אל-סיסי וגנרל אל-אסאר שמונו לתפקידים הבכירים של שר ההגנה וסגנו מוזכרים כמי ששיתפו פעולה עם האחים המוסלמים במטרה להשלים את "המהפכה האזרחית". אחרת, המהלך לא היה עובר בשקט – "טנקים היו מוצבים מחוץ לבית הנשיא". ההערכה היא, אפוא, שניקמה עסקה בין ראשי הצבא החדשים לאחים המוסלמים, לפיה בתמורה להשלמת ה"מהפכה האזרחית" ישמרו הצבא וראשיו על האינטרסים החיוניים להם:

- א. **אי פגיעה בראשי הצבא הקודמים** – הם פורשים בכבוד עם מדליות, בלי מאסר, בלי הוצאות להורג ובלי גירוש.
- ב. **שמירה על ההטבות, הבונוסים והפנסיות** של אנשי הצבא.
- ג. **המשך שליטה של הצבא על האסטרטגיה הביטחונית הלאומית.** כל המינויים הם של אנשים בעלי תפיסה אסטרטגית של בטחון לאומי זהה לקודמיהם. דהיינו, יש איוש מחדש (פוליטיקה פנימית) ולא שינוי מדיניות ביטחונית.
- ד. **אי פגיעה באינטרסים הכלכליים של הצבא השולט בכ-30 – 40 אחוזים מהמשק הלאומי.** מינויו של מפקד חיל האוויר לשר התעשייה הצבאית מצביע על כך שלעת עתה יישמרו המונופולים הכלכליים של הצבא. עם זאת מעריכים ברשתות החברתיות, כי מונופולים אלו עתידים, באופן הדרגתי (כדי לא למוטט את הכלכלה המצרית), להתפרק על מנת שניתן יהיה לעבור לכלכלה חופשית יותר.

טביעת אצבע אמריקאית. בשיח ברשתות החברתיות באים לביטוי חשדות באשר למעורבות אמריקאית במהלך להפלת האליטה הצבאית במצרים. מינויו של **הגנרל אל-אסאר**, המכונה "האיש של וושינגטון בקהיר", כסגנו של שר ההגנה, מחזק את תיאורית הקונספירציה הזאת. כל זאת בהמשך לטענות קודמות שנשמעו עוד לפני ההתפתחויות האחרונות, כי וושינגטון בחרה

"למכור את האליטה הצבאית" ולשתף פעולה עם תנועת האחים המוסלמים מתוך שיקולים אסטרטגיים של ריאלי-פוליטיק (נטישת הספינה הטובעת לטובת השחקנים החדשים).

חששות מפני תיאוקרטיה אזרחית – ייסוד הרפובליקה האסלאמית של מצרים מתוך השיח ברשת עולה, כי גם אלו ששנאו את ה-SCAF ותומכיהם באופן עקרוני במהלך של הנשיא מורסי להעברת השליטה על המדינה באופן מלא (גם הרשות המחוקקת וגם הרשות המבצעת) לידיים אזרחיות, תוהים מי ישמור כעת על מצרים כמדינה אזרחית (Civil-State) ולא מדינה תיאוקרטית. בחירתו של מורסי לשאת את שני נאומיו לאומה דווקא מתוך המסגדים, כאשר הוא מעניק להם נופך דתי, מעצימים אף הם את החשש ממגמה זו. קיימת הבנה, כי כל עוד המהפכנים הליברלים החילוניים, המכונים "הכוח השלישי", הם חלשים, הייתה זו המועצה הצבאית אשר שמרה על אופייה "החילוני" של המדינה.

ביטול הנספח לחוקה והבחירות לפרלמנט

ביטול הנספח לחוקה. בנוסף להחלפת ההנהגה הצבאית, נקט הנשיא בצעד דרסטי נוסף וביטל את הנספח לחוקה (Supplementary Constitution Declaration) מה-17 ביוני 2012, אשר מתוקפו צומצם תפקידו של הנשיא, ולמעשה קבע שהרשות המבצעת נשארת בידיה של המועצה הצבאית העליונה. עם ביטול הנספח לחוקה, הודיע מורסי, כי מתוקף החוקה מה-30 במאוס 2011 (סעיף 56) רשאי הנשיא להשיב לידיו את השליטה הבלעדית על המדינה, דהינו, הרשות המבצעת והרשות המחוקקת בידיה.

המועצה המכוננת לכתיבת החוקה (The Constituent Assembly). אם המועצה הנוכחית אשר נמצאת היום בשלבים מתקדמים של כתיבת החוקה לא תצליח להשלים את מלאכתה בתוך 30 יום, רשאי הנשיא לפרוק ולמנות מועצה (רשימת ה-100) חדשה אשר תייצג את המרקם החברתי במצרים על כל גווניו. חשוב לציין שכבר היום יש רוב לאחים המוסלמים ולסלפים במועצה המכוננת.

הפרלמנט. 30 יום לאחר השלמת כתיבת החוקה, תוצג החוקה למשאל-עם ואם תאושר ברוב מוחלט, תוך 60 יום יערכו בחירות נוספות לפרלמנט. עם זאת ביטול הנספח לחוקה לא יכול לבטל את ההחלטה על פיזור הפרלמנט. כלומר ממשלת הטכנוקרטים של מורסי היא ממשלת מעבר ותפעל כזרוע מחוקקת ומבצעת עד הבחירות החדשות לפרלמנט – לכל המוקדם בינואר 2013.

החששות של המהפכנים הליברלים/החילוניים

ריכוזיות במסגרת של מדינת הלכה. כאשר הרשות המבצעת והמחוקקת והשליטה על הצבא נמצאים כעת בידי של אדם אחד (גם אם נבחר בבחירות דמוקרטיות) מבלי שנכתבה חוקה אזרחית ומבלי תאריך שנקבע לבחירות לפרלמנט, יש ביטויים של חשש מריכוזיות יתר וחזרה למודל שאינו דמוקרטי, ביחוד כאשר השלטון הוא בידי האחים המוסלמים. כעת כשנשבר מאזן הכוח בין המועצה הצבאית לאחים המוסלמים (לטובת האחים המוסלמים), והכוח האזרחי עדיין לא חזק דיו עולה השאלה, כיצד ניתן יהיה לשמור על אופייה החילוני/ליברלי של מצרים ועל זכויות האדם (על-פי דרישות המהפכה), כשאינן כוח אחר המאזן את האחים המוסלמים.

הערכתנו את השיח ברשתות החברתיות

נראה, כי יש בסיס להנחה שהמהלך של מורסי התאפשר בזכות שיתוף פעולה של שכבת גנרלים "צעירה" יותר (אל-סיסי צעיר מטנטאוו בכ-20 שנה) כנגד ההנהגה הצבאית הוותיקה, העייפה והפסיבית. נראה, כי הקצינים הבכירים הצעירים יותר במועצה הצבאית העליונה חששו שהנהגה זו צפויה להיכשל בשמירת האינטרסים של הצבא וקציניו. מתקבל על הדעת שהייתה זאת עסקה בין קצינים אלו ובין ממשלת האחים המוסלמים. אם תיאור זה נכון, מתעוררת השאלה האם הצליח השלטון האזרחי לבטל את כוחו הפוליטי של הצבא באבחה אחת, או שעדיין קיים מעין מאזן אימה וצפויים עימותים נוספים כאשר בשלבים הבאים ירצה הנשיא לכרסם בהישגיו של הצבא בעסקה זאת שבה בכל זאת שומר הצבא על חלק גדול מכוחו ונכסיו.

השיח ברשתות מייצג גישה "קונספירטיבית" ביחס לארצות הברית, האופיינית לרחוב המצרי. על רקע גישה זו יש להטיל ספק אם ארצות הברית אכן הייתה מעורבת במהלכים האלה. לפי כל הסימנים, ארצות הברית הופתעה מהמהלכים המהירים האלו, אם כי סביר שזמן קצר לפני הביצוע לפחות אנשי הצבא הבכירים דיווחו לעמיתיהם האמריקאים על הצפוי להתרחש. החששות שבאו לידי ביטוי ברשתות החברתיות מפני הנטיות התיאוקרטיות/דיקטטוריות של ממשלת האחים המוסלמים יביאו, ככל הנראה, לערנות גבוהה בחוגים אלו לאפשרות של החלטות ופעולות של הנשיא מורסי וממשלתו בכיוון הזה. נותר לראות אם ערנות זו, שתבוא לביטוי בפעולות מחאה המוניות, תשמש גורם מרתיע מספיק חזק כנגד פעולות כאלו. המהלכים לקראת בחירות חדשות לרשות המחוקקת וכתיבת החוקה החדשה ישמשו כמקרי המבחן העיקריים.

מבחינתה של ישראל המשך השליטה של הצבא באסטרטגיה הביטחונית הלאומית מבטיח יציבות בתחומים העיקריים של היחסים עם ישראל בטווח הזמן הקרוב ואולי גם הבינוני. בטווח הזמן הרחוק יותר יושפעו היחסים עם ישראל מכרסום אפשרי נוסף בשליטתו של הצבא בנושאים אלו.